

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Антон СТОЛІТНІЙ

начальник відділу
підготовки прокурорів
з нагляду за додержанням законів органами,
які проводять оперативно-розшукову діяльність,
дїзнання та досудове слідство
Національної академії прокуратури України,
кандидат юридичних наук
stolitnii_05@ap.gp.gov.ua

УДК 343.13:004

АВТОМАТИЗОВАНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

У сучасних умовах постійного зростання обсягів кримінальної процесуальної інформації складність контролю кримінального процесу значно перевищує можливості суб'єктів контролю. Як наслідок, через об'єктивну неспроможність людини регулярно, своєчасно та повністю переробляти наявні величезні потоки неструктурованої інформації, контроль стає недостатньо ефективним. Традиційно протягом останніх років цю проблему намагались вирішити шляхом збільшення кількості суб'єктів контролю, що опосередковано спостерігається у впровадженні в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК України) [1] інституту слідчого судді. Вказаний екстенсивний метод окрім очевидної неекономічності не відповідає сучасним тенденціям щодо значного скорочення чисельності прокурорів та неукомплектованості судів. За таких умов кримінальний процес поступово виходить з-під реального контролю, а сам контроль стає фрагментарним та формалізованим.

Перспективним способом вирішення означеної проблеми є розширення електронного сегмента кримінального процесу в цьому напрямі.

Проблеми кримінального процесуального контролю досліджували вітчизняні проце-

суалісти, зокрема Р.Г. Ботвінов, І.В. Гловюк, Л.М. Лобойко, О.Ю. Татаров, В.М. Тертишник, В.І. Чорнобук, М.Г. Шавкун, В.М. Юрчишин. Однак учені розглядають цю функцію управління виключно як діяльність спеціалізованих процесуальних суб'єктів. У контексті автоматизованого інформаційного процесу вказане питання не досліджено, що обумовлює актуальність теми публікації.

Метою цієї статті є розробка теоретичних засад та алгоритму функціонування автоматизованого кримінального процесуального контролю як інноваційного інструмента забезпечення належної правової процедури під час кримінального провадження.

Управління будь-яким процесом передбачає здійснення контролю – перевірки відповідності функціонування певної системи встановленим вимогам.

Новий тлумачний словник української мови визначає термін «контроль» як: 1) перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось; цензура (преси); 2) установа або організація, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його [2, с. 884].

На нашу думку, варто визначити такі елементи контролю як явища: *об'єкт* (кого/що контролюють? – процеси, що перевіряються на предмет правильності їх здійснення),

суб'єкт (хто/що контролює?). Об'єкт варто диференціювати на: *фактичну дійсність* (стан об'єкта контролю, що має місце під час дослідження) та *ідеальну модель* (теоретична модель функціонування об'єкта, що відповідає встановленим нормам (вимогам, законам), є максимально швидкою й продуктивною та водночас найменш затратною).

Описаний підхід застосовується щодо кримінального процесу, де об'єктом є матеріали кримінального провадження або їх частина (ідеальною моделлю виступає чинний кримінальний процесуальний закон), суб'єктом – уповноважена службова особа.

Аналізуючи норми КПК України, ми можемо виокремити три види кримінального процесуального контролю: а) *відомчий*; б) *позавідомчий* (прокурорський нагляд); в) *судовий*.

Відомчий контроль здійснює керівник органу досудового розслідування відповідно до ч.ч. 2–5 ст. 39 КПК України.

Позавідомчий контроль визначений у ч. 2 ст. 36 КПК України як «нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням», що здійснюється прокурором – процесуальним керівником. Керівник органу прокуратури відповідно до ч. 5 ст. 36, ч. 6 ст. 36, ст. 308 КПК України є суб'єктом позавідомчого контролю щодо органу досудового контролю та водночас згідно з ч. 6 ст. 36, ч. 3 ст. 40, ст. 308, ст. 313 КПК України – суб'єктом відомчого контролю щодо прокурора – процесуального керівника.

Судовий контроль здійснюють слідчі судді (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України) та судді (ч. 2 ст. 28, абз. 2 ч. 3 ст. 323, ст. 333 та ін. КПК України).

В результаті впровадження згідно з чинним КПК України електронних технологій вже сьогодні створено основу електронного кримінального процесуального контролю.

Відомчий та позавідомчий контроль під час досудового розслідування реалізовано в електронному форматі за допомогою Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР, Реєстр).

Слідчий та прокурор – процесуальний керівник мірою проведення процесуальних дій заповнюють електронні цифрові контури Реєстру та вносять дані про прийняття про-

цесуальних рішень, формуючи таким чином більшу частину електронного процесуального документа. Також ЄРДР передбачає функцію прикріплення до провадження основних процесуальних документів. Тож під час досудового розслідування в ЄРДР накопичується процесуальна інформація, на основі якої формуються *витяг з Реєстру* (щодо окремого провадження) та аналітичні дані.

Керівнику органу досудового розслідування та керівнику прокуратури в ЄРДР доступні інструменти елементарної аналітики, що дають змогу генерування бази даних за визначеними параметрами та атрибутами, забезпечуючи первинну автоматичну обробку несортованої електронної кримінальної процесуальної інформації.

Отже, відомчий та позавідомчий кримінальний процесуальний контроль суттєво вдосконалено: об'єкт перейшов з паперового в паперово-електронний формат; суб'єкт – доповнений підсилувачем інтелекту – електронною системою.

Разом із тим наявні контрольні можливості ЄРДР не забезпечують потреб суб'єктів контролю щодо актуальної сортованої інформації, надаючи лише загальні аналітичні дані за введеними «вручну» параметрами.

На сьогодні випадки порушення норм КПК України виявляються шляхом встановлення збігу даних ЄРДР та закладених в електронній системі алгоритмів процесуальних порушень. Водночас, на нашу думку, необхідно змінити парадигму електронного кримінального процесуального контролю та перейти від виявлення й наступного усунення порушень до їх недопущення.

Наприклад, для об'єктивного відображення в ЄРДР даних щодо збитків, завданих правопорушеннями, необхідно забезпечити їх обов'язкове заповнення в провадженнях щодо злочинів, передбачених ст.ст. 176, 177, 185–198, 206-2, 218-1, 219, 222, 223-1, 224, 229, 232-2, 289, 308, 312, 313 КК України, а також встановити контроль логічних рівностей між фабулою та виявленими збитками (розділ «Збитки» картки «Правопорушення»), заборонити визначення показників відшкодованих збитків, вищих за встановлені, або без таких.

Для запобігання штучному збільшенню органами досудового розслідування показ-

ників самостійно виявлених злочинів на пріоритетних напрямках економіки, до якого, зокрема, віднесено і виявлення злочинів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища й земельних відносин, необхідно обмежити повноваження реєстраторів із зазначення відповідного пріоритету лише у певній категорії злочинів – передбачених ст.ст. 236–254 КК України.

Для забезпечення дотримання положень ст. 217 КПК України при об'єднанні матеріалів досудового розслідування в одне провадження необхідно встановити обмеження:

1) за підставою «не встановлено підозрюваних, проте є підстави вважати, що кримінальні правопорушення вчинені однією особою (особами)» – виключно щодо проваджень, в яких у Реєстрі не створено картку «Правопорушник» та не внесено дані про оголошення підозри;

2) за підставою «щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень» – стосовно проваджень, у яких: а) створено однакову кількість карток «Правопорушник»; б) дані осіб карки «Правопорушник» збігаються; в) картка «Правопорушник» у провадженні, що приєднується, автоматично має бути переведена в статус «дублікат»;

3) за підставою «щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення» – виключно провадження, в яких у Реєстрі створено картку (картки) «Правопорушник» та внесено дані про оголошення підозри, тощо.

Судовий контроль на сьогодні не реалізовано в електронному сегменті. Електронні інформаційні системи суду, по суті, є системами електронного документообігу зі спеціальними інструментами фіксації кримінальної процесуальної інформації за допомогою технічних засобів. Елементи Єдиної судової інформаційної системи (ЄСІС) більше стосуються технічного аспекту: реєстрації документів, виготовлення документів судочинства, оприлюднення відомостей на веб-сайтах судів та в ЄДРСР. Процесуальна складова відображена в автоматизованій судовій інформаційній системі (АСІС), аудіофіксації процесу, розсилці повісток за допомогою SMS-повідомлень та надсиланні процесуальних документів електронною

поштою, однак у даному випадку інструменти електронного контролю відсутні.

Так, сформована під час судового провадження кримінальна справа в її електронному вираженні складається з: аудіофонограми і електронного журналу судового засідання (зберігаються не централізовано в електронній системі, а на лазерних дисках в матеріалах справи та в архіві суду), а також опублікованих в ЄДРСР рішень суду. Жоден із вказаних елементів не може бути оброблений інформаційною системою, по-перше, через відсутність відповідного інструментарію, по-друге, через неналежний формат вхідних даних. Для застосування в ЄСІС алгоритму, аналогічного створеному в ЄРДР, потрібно забезпечити формування матеріалів провадження за допомогою електронних цифрових контурів ЄСІС (пропонується створити) з одночасним обліком ключових характеристик та результатів. Такий механізм передбачає вчинення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень шляхом внесення даних до електронної системи та наступного автоматичного створення на їх основі електронних процесуальних документів. Тобто буде згенеровано масив процесуальної інформації, що може бути оброблено й проаналізовано електронною системою, в першу чергу автоматично. Разом із тим переведення процесуального контролю в електронну площину потребує реформування електронного сегмента кримінального провадження в напрямі інтегрованості електронних інформаційних систем органів кримінальної юстиції. Це забезпечить оперативний обмін електронною кримінальною процесуальною інформацією.

Однак кримінальний процесуальний контроль потребує інформаційного вдосконалення на всіх стадіях процесу, відтак розвиватимемо це питання комплексно.

Кримінальний процес та його електронні елементи побудовані за фрактальним принципом [3, с. 7; 4, с. 660; 5, с. 60]. Фрактал – це структура, яка складається з частин, що у якомусь змісті подібні цілому (самоподібність) [6, с. 85]. Це відкриває можливості застосування методів фрактальної геометрії для виконання завдань кримінального провадження.

Базовим елементом електронного процесуального контролю є *кримінальна процесуальна аномалія* – порушення фрактальної структури кримінального процесу, викликане прийняттям процесуальних рішень чи вчиненням процесуальних дій, не передбачених КПК України, недотриманням належної правової процедури щодо умов, строків, гарантій або суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності.

Виявлення таких аномалій в умовах електронного кримінального провадження може бути автоматизовано.

На нашу думку, перспективним напрямом розвитку кримінального процесу є запровадження *автоматизованого кримінального процесуального контролю* – електронної підсистеми, побудованої за визначенням у КПК України самоподібним процесуальним алгоритмом, що здійснює автоматизований аналіз (контроль) процесуальної інформації та забезпечує недопущення процесуальних порушень шляхом блокування внесення до електронної системи не передбачених Законом рішень (вчинення дій), у режимі реального часу контролює дотримання належної кримінальної процесуальної процедури та забезпечує облік виявлених кримінальних процесуальних аномалій для вжиття заходів реагування.

За результатами опитування спеціалізованих суб'єктів кримінального провадження 61,9% слідчих, 73,4% прокурорів, 72,9% адвокатів та 83,1% суддів (слідчих суддів) вважають за доцільне запровадити електронний процесуальний контроль за допомогою програмних (комп'ютерних) алгоритмів.

Отже, наступним етапом еволюції кримінального процесуального контролю є перехід його об'єкта з паперово-електронного формату в електронний, а суб'єкта – від людини, інтелект якої доповнюється електронною системою, що виступає його підсилювачем, до інтегрованої автоматизованої електронної системи.

Елементами автоматизованого кримінального процесуального контролю є: об'єкт – електронна кримінальна процесуальна інформація (АРМОР, ЄРДР, ЄСІС тощо); суб'єкт – контрольна підсистема, що містить чітко прописану структуру процесу (вичерпну множину дій, що можуть бути виконані, причому як загалом для всього процесу, так і для

конкретної його частини, чи обсяг, доступний для певного суб'єкта).

Суб'єкт контролюватиме процес формування реєстраторами об'єкта – електронного кримінального провадження.

Забезпечення своєчасного виявлення процесуальних аномалій та реагування на них потребує запровадження трьох видів автоматизованого кримінального процесуального контролю: превентивного, поточного та наступного.

Превентивний контроль передбачає встановлення визначених у КПК України обмежень («запобіжників») щодо вчинення суб'єктом провадження процесуальних дій залежно від стадії провадження та наявності процесуальних підстав, як-от тяжкість злочину, наявність підозрюваного, повнота заповнення електронних контурів тощо.

Поточний контроль є динамічним (аналізує інформацію постійно, а не лише при внесенні даних до електронної системи) та включає: контроль строків у провадженні, аналіз фактів за ключовими словами, а також процесуальних рішень (їх сукупності) з наступним повідомленням за допомогою «червоної лінії» уповноваженій службовій особі (особам) про можливі порушення, загрози, а також пропозиції щодо прийняття процесуальних рішень (вчинення процесуальних дій). Передбачається впровадження автоматичного рівномірного розподілу навантаження на суб'єктів провадження (в частині призначення слідчих та процесуальних керівників аналогічно до здійснюваного АСДС відповідно до ст. 35 КПК України розподілу проваджень між суддями).

Наступний контроль полягає у: фіксації спроб суб'єкта провадження щодо прийняття не передбачених КПК України процесуальних рішень (вчинення процесуальних дій) та наступного повідомлення керівнику органу (автоматичне скерування відомостей до Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів України, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії суддів України тощо) для вжиття заходів реагування; формування рейтингу суб'єктів провадження (слідчих, прокурорів, суддів) залежно від кількості завдань, їх складності, ефективності роботи та кількості спроб процесуальних порушень (виявлених аномалій).

Для забезпечення суб'єктів кримінального процесу правореалізаційними інструментами електронного провадження пропонується створення електронного віртуального кабінету, а також спеціалізованого мобільного додатка, за допомогою якого в режимі реального часу можна буде отримати актуальну кримінальну процесуальну інформацію, що дасть змогу уповноваженій службовій особі бути обізнаною про аномалії, виявлені в результа-

ті поточного автоматизованого електронного кримінального процесуального контролю.

Системне вдосконалення електронного сегмента кримінального провадження сприятиме переведенню процесуальної діяльності в електронне інформаційне поле, створенню сучасного технологічного механізму здійснення кримінального переслідування та автоматизованого процесуального контролю.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI; зі змін і доповн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / уклад. В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – 2-ге вид., випр. – Т. 2. – К.: Аконті, 2008. – 926 с.
3. Орлов Ю.Ю. Фрактальні властивості права / Ю.Ю. Орлов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 1. – С. 11–22.
4. Столітній А.В. Електронне кримінальне провадження: передумови виникнення, сучасний стан та перспективи розвитку: моногр. / А.В. Столітній – К.: АртЕк, 2016. – 738 с.
5. Vlădoiu N.M. The decryption of law as an exact normative science using fractals / Nasty Marian Vlădoiu // Law Review. IV, issue 2, July–December 2014. – P. 56–65.
6. Перепелиця В.О. Роль індуктивного визначення фрактального графу в оцінці його числових характеристик / В.О. Перепелиця, А.Ю. Позднякова, Л.Н. Сергеева // Вісник Запорізького державного університету. Фізико-математичні науки. – 1999. – № 2. – С. 83–93.

Антон СТОЛІТНІЙ

АВТОМАТИЗОВАНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Висвітлено сучасний стан кримінального процесуального контролю, його види та ключові проблемні питання. Встановлено необхідність зміни парадигми відомчого та позавідомчого електронного кримінального процесуального контролю в напрямі переходу від виявлення та наступного усунення порушень до їх недопущення. Описано ключові положення реформування електронних інформаційних систем суду для створення електронного судового контролю. За результатами дослідження розроблено алгоритм функціонування автоматизованого кримінального процесуального контролю.

Ключові слова: кримінальний процес; контроль; електронні інформаційні системи; автоматизація; вдосконалення.

АВТОМАТИЗИРОВАННЫЙ УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ КОНТРОЛЬ

Освещено современное состояние уголовного процессуального контроля, его виды и ключевые проблемные вопросы. Установлена необходимость изменения парадигмы ведомственного и вневедомственного электронного уголовного процессуального контроля в направлении перехода от обнаружения и последующего устранения нарушений к их недопущению. Описаны ключевые положения реформирования электронных информационных систем суда для создания электронного судебного контроля. По результатам исследования разработан алгоритм функционирования автоматизированного уголовного процессуального контроля.

Ключевые слова: уголовный процесс; контроль; электронные информационные системы; автоматизация; совершенствование.

Anton STOLITNII

AUTOMATED ELECTRONIC CRIMINAL PROCEEDING CONTROL

In this article we highlighted the current state of criminal procedural control, its types and key issues. We found that you need to change the paradigm of departmental and non-departmental electronic criminal procedural control. We propose instead to detect and eliminate abuse we need to build an electronic program that is not allow their commission. We also described the key ideas of reforming the electronic segment of judicial system according to which we propose to create electronic judicial control. According to the study, we developed an algorithm which operate automated criminal procedural control.

Keywords: criminal process; control; electronic information systems; automation; improvement.

